

Ramon Holle op de NDSM-werf in Amsterdam-Noord
Bron: Auteur

DE GEOGRAAF IN DE MAATSCHAPPIJ: TOEN, NU EN LATER

Wat is sociale geografie en wat kun je ermee worden? Regelmatig kreeg afgestudeerd geograaf Ramon Holle deze vraag. Reden voor hem om een online platform te beginnen dat laat zien wat een geograaf doet en kan. Voor AGORA duikt hij in het verleden van de wetenschap. Hoe is de geograaf geworden tot wat hij is?

De sociale geografie als wetenschap is voortdurend aan verandering onderhevig. Steeds meer en meer zelfs. Reden voor Ben de Pater om in zijn boek *De ontdekking van de geografie* (2014) de geschiedenis van het vakgebied onder de loep te nemen, waaruit de volgende anekdote komt (p. 13). Publicist en grondlegger van de economische geografie Henrik Blink ging de Pater al voor in 1900 in het populairwetenschappelijke tijdschrift *Vragen van den Dag*. Hij noemde de negentiende eeuw 'de eeuw der vernietiging van afstanden als geen ander' en 'het tijdperk der verandering van plaats als geen ander'. Uitvindingen als de trein, tram, auto en het stoomschip maakten afstanden ineens overbrugbaar. Ook informatie kon gemakkelijker gedeeld worden dankzij telefoonnetten en telegraaflijnen. Plaatsen raakten hierdoor minder geïsoleerd en sterker met elkaar verweven. Het is duidelijk dat de eeuw die erop volgde, met revolutionaire uitvindingen als het vliegtuig en het internet, dezelfde titels kon overnemen die Blink de voorgaande eeuw gaf. Het moet bovendien wel heel raar lopen als we deze titels in de huidige eeuw niet weer over kunnen nemen, gezien de komst van smartphones en sociale media. Reizen naar en contact maken met andere plaatsen wordt steeds goedkoper en is in steeds meer gevallen zelfs gratis dankzij diensten als WhatsApp en Skype.

Geen eenduidige discipline

Het concept 'sociale geografie' leidt onder 'niet-geografen' nog al eens tot verwarring. Het is geen wetenschappelijke discipline waarvan de inhoud voor iedereen in één keer duidelijk is, zoals bij geneeskunde of rechtsgeleerdheid. Laat staan dat zij het kunnen definiëren. Dit valt voor sociaal geografen zelf echter ook niet mee: het laat zich niet gemakkelijk in een paar zinnen samenvatten. Toch moeten de folders van de opleidingen sociale geografie en planologie een poging doen, zoals deze van de Universiteit Utrecht: "Sociale geografie en planologie gaat over de bewoonde wereld, een wereld die door mensenhanden is ingericht. Je leert hoe dit gebeurt en wat voor invloed dit heeft. Je ontwikkelt een visie op actuele maatschappelijke vraagstukken door het maken van heldere analyses en het formuleren van beleid. Je houdt je bezig met onderwerpen als de samenhang van wonen, werken, verkeer en vervoer, de planning van nieuwe woongebieden in de buurt van grote steden, of de wereldvoedselproblematiek in ontwikkelingslanden. Een sociaal geograaf doet onderzoek naar de relatie van de mens met zijn omgeving (begrijpen); een planoloog kijkt naar de toekomst en maakt vooral plannen en beleid (ingrijpen)." Dit is grofweg wat een sociaal geograaf is én kan – anno 2017. In het boek van De Pater is de rol van de geograaf

in de maatschappij uitvoerig beschreven voor de afgelopen twee eeuwen. De rol van de geograaf 'toen' en 'nu' is daarmee bekend. Door middel van een online platform voor jonge geografen, dat ik samen met een studiegenoot heb opgezet, probeer ik dit door te trekken naar de (nabije) toekomst. Wat kan een geograaf na zijn studie worden?

De negentiende eeuw: het begin van de academische discipline

De negentiende eeuw markeerde het begin van de geografie als academische discipline. Vaak werden de studies gehuisvest in statige herenhuizen en villa's die groot genoeg waren voor het beperkte aantal docenten en studenten. C.M. Kan werd in 1877 de eerste hoogleraar geografie aan de Universiteit van Amsterdam. Eerder genoemde publicist Blink vond de wereldwijde integratie reden om eind 1900 de Nederlandse Vereniging voor de Economische Geografie op te richten. Hij pleitte er tevens voor om er een zelfstandig specialisme van te maken op de universiteiten. Parijs had al veel eerder iets vergelijkbaars. Al in 1821 ontstond daar de Société de Géographie de Paris, het eerste geografische genootschap ter wereld. In 1876 werd deze uitgebreid met de Société de Géographie Commerciale. Blink was zeker niet de enige die pleitte voor meer geografische universitaire opleidingen in deze periode. De vraag ernaar werd steeds groter, vooral met het doel om docenten aardrijkskunde op te leiden. Deze werden namelijk nodig geacht om te profiteren van de expanderende wereldhandel. Ook de oorlogen in deze roerige tijden maakten de geografie een vak dat ertoe deed. Geografische kennis van een slagveld werd van levensbelang geacht: kennis van het reliëf en de ondergrond, het klimaat, de locatie van zoet (drink)water, voedsel en de bevolking. Om deze (trieste) redenen leidde de Eerste Wereldoorlog tot een sterke uitbreiding van het aantal universitaire opleidingen in de geografie. Het duurde echter tot na de Tweede Wereldoorlog voordat de opleidingen zich ook buiten Amsterdam en Utrecht vestigden. Ook Groningen en Nijmegen kregen een sociaal-geografische opleiding.

DEGEOGRAAF

Na de Tweede Wereldoorlog: nieuw maatschappelijk draagvlak

Waar maatschappelijke krachten als nationalisme en kolonialisme de opkomst van geografie als universitaire discipline begin twintigste eeuw stimuleerden, verdwenen deze stuwfactoren na de Tweede Wereldoorlog volledig. Ongeremd nationalisme bracht ellende en kolonialisme verloor vanzelfsprekendheid. Internationale samenwerking kwam daardoor hoger in het vaandel te staan. Daarnaast was de verzorgingsstaat in opkomst. Ten tijde van de wederopbouw werd het idee van 'de maakbare samenleving' in de praktijk gebracht. Dit had zijn weerslag op de sociale geografie, inmiddels een erkende wetenschappelijke discipline. Het kreeg een nieuw maatschappelijk draagvlak, met name door een opkomend belang van ruimtelijke planning en regionaal beleid. Door de actieve taak van de overheid in de ruimtelijke organisatie werden veel lokale, regionale en nationale organisaties voor sociale, economische en ruimtelijke planning opgericht. Hierin vonden veel geografen vervolgens werk, waardoor het vakgebied steeds dieper in de samenleving geworteld raakte.

Wat kan een geograaf na zijn studie worden?

Eind twintigste eeuw: aandacht voor het afwijkende

Aan het einde van de twintigste eeuw werd duidelijk dat de decennia van stabiliteit, orde en overzicht voorbij waren. De wereld was na de Koude Oorlog niet meer te verdelen in westerse landen, communistische landen en ontwikkelingslanden; Nederlanders waren niet meer te ordenen naar zuilen. Leefstijl en identiteit werden erg belangrijk. Ruimtelijke ordening verloor hierdoor overzichtelijkheid. In de sociale geografie raakten algemene theorieën zoals die van Christaller uit de mode. De geograaf zocht niet meer naar algemene wetten: juist het afwijkende krijgt de aandacht. Zo is er weer een focus op de individuele regio of stad. Ook het gebruik van case studies en kwalitatief onderzoek raakten hierdoor in opkomst. De meeste sociaal geografen namen in de jaren '50 de natuurwetenschappen tot voorbeeld, waarbij hypothesen afgeleid uit theorieën getoetst worden. Kwalitatief onderzoek werd gezien als iets voor journalisten. In de loop van de jaren '80 wonnen kwalitatieve onderzoeksmethoden echter aan populariteit.

*De werkplek van Anke Rolsma bij de gemeente Den Helder
Bron: Auteur*

De mens werd niet meer gezien als informatieverwerkend systeem, maar als een levend wezen met emoties, twijfels en verlangens. Die laat zich niet vangen in standaardenquêtes met voorbepaalde antwoordmogelijkheden.

2017: de cijfers

Vandaag de dag beginnen er ruim 500 studenten per jaar aan de bachelor sociale geografie en planologie. Dit kan op vier universiteiten in Nederland: op de Universiteit Utrecht (218 eerstejaars studenten in het collegejaar 2015-2016), de Radbouduniversiteit Nijmegen (110), de Rijksuniversiteit Groningen (108) en de Universiteit van Amsterdam (99). Uit cijfers van de vier opleidingen blijkt dat 89 procent van de eerstejaars studenten vervolgens doorstroomt naar het tweede jaar. Driekwart van de starters mag binnen vier jaar een bachelordiploma in ontvangst nemen. Daarna krijgen de geografen de kans om zich te specialiseren middels een master. De meest gebruikelijke keuzes hiervoor zijn economische geografie, ontwikkelingsgeografie, stadsgeografie, culturele geografie, politieke geografie of de overkoepelende master sociale geografie. Het overgrote deel hiervan is Engelstalig. Ook zijn er een aantal onderzoeksmasters die in tegenstelling tot de meeste masters twee jaar duren. Hoewel de masterkeuze groot is, wordt deze momenteel kleiner doordat sommige universiteiten ervoor kiezen een aantal masters samen te voegen. Zo heeft de UvA economische geografie, politieke geografie, ontwikkelingsgeografie en stadsgeografie als 'track' aangeboden binnen de master Human Geography. Sommige mastervakken volg je met alle studenten en met sommige vakken zit je alleen met degenen die hetzelfde specialisme hebben gekozen in de collegebanken. Alle masterstudenten krijgen uiteindelijk hetzelfde diploma, weliswaar met vermelding van de gekozen richting. Het zijn geen afzonderlijke opleidingen meer. De UU gaat nu iets soortgelijks doen door economische geografie en stadsgeografie samen te voegen. Wel worden de twee opleidingen beiden gesplitst in twee thema's, waardoor er uiteindelijk vier keuzespecialisaties zijn binnen dezelfde opleiding.

'Sociale geografie' leidt onder 'niet-geografen' nogal eens tot verwarring

Afgestudeerd: en nu?

Landelijk gezien vinden geografen gemiddeld na 2,7 maanden een betaalde baan. Dit kan vanalles zijn: fulltime of parttime, binnen of buiten het vakgebied. Meer dan de helft (54 procent) van de studenten vindt binnen anderhalf jaar na een master werk 'op niveau' binnen het vakgebied. Dat blijkt uit cijfers die de opleidingen op hun website publiceren. Maar wat worden geografen dan precies? Ook dat laat zich moeilijk samenvatten. Een greepje uit de studiefolders leert dat je als ontwikkelingsgeograaf in onderzoeks-, beleids- en managementfuncties aan de slag kunt bij non-profit organisaties, de overheid en de private sector; als stadsgeograaf ben je breed inzetbaar binnen zowel publieke, semi-publieke als private organisaties, zoals onderzoeks- en adviesbureaus, woningcorporaties, projectontwikkelaars, ministeries en gemeenten; als economisch geograaf ga je aan de slag als specialist in de bedrijfsmatige benadering van maatschappelijke vraagstukken, veelal bij onderzoeks- en adviesbureaus, bedrijven en overheden. Volg je het nog? (Meer hierover in het artikel 'Koers van het sociaalruimtelijk onderwijs' van Annelies Beek en Michiel van Meeteren in AGORA 2014-1)

Persoonlijke verhalen

Om de keuzestress te verlichten heb ik na mijn master samen met een studiegenoot een platform voor jonge geografen opgezet: DEGEOGRAAF.com. De website besteedt aandacht aan de verhalen van jonge geografen, zodat de opgedane kennis en ervaring niet verloren gaan. Wekelijks verschijnen er artikelen op de website. Alle artikelen hebben een geografisch thema en zijn vanuit het perspectief van een student of pas afgestudeerde geschreven. Zo zijn er verhalen over studeren in het buitenland, stage lopen, onderzoek doen en de eerste echte baan. Het gaat in deze artikelen niet alleen om de taken op het werk, maar vooral om het persoonlijke verhaal: hoe is de geograaf er terecht gekomen en wat zijn de handigste vaardigheden van de studie? Veel gehoord is dat werkende geografen het meeste hebben aan de praktische vaardigheden die ze tijdens de studie hebben verworven. Een voorbeeld hiervan is Marlous Rosegaar, een Drentse geografe die een eigen omgevingsmanagementbureau is begonnen: "Het is best spannend om met slechts 24 jaar vanuit je eigen bedrijf een sleutelpositie te krijgen in grote onderzoeken, maar omdat ik als ZZP'er ben ingeschakeld heb ik bij alle projecten een team om me heen. Het is erg prettig om vanuit zo'n rol samen te werken. De meest nuttige vaardigheden van de studie vind ik onderzoek doen en presenteren. De theorie is goed voor de achtergrond." Onlangs heeft Marlous, een jaar na oprichting, zelfs haar eerste werknemer in dienst genomen. Ook Anke Rolsma, nu werkzaam als economisch beleidsadviseur bij de gemeente Den Helder, leerde vooral in de praktijk. "In het begin vond ik het eng om mensen te bellen die ik niet kende over thema's waar ik niet alles vanaf wist. Nu gaat dat me allemaal beter af. Wat me het meest is bijgebleven van de studie zijn mijn scriptieonderzoeken en de vakken waar we onderzoeksmethoden en -technieken leerden. De theorie, al die boeken, ik ben dat allang vergeten. Ik werk nu heel praktijkgericht. Alles is afhankelijk van locatie en situatie, dus ik kan ook niet zeggen dat ik die theoretische kennis echt mis."

De toekomst

Ik verwacht dat de rol van de geograaf in de maatschappij alleen maar groter wordt. Met een alsmaar toenemende populatie in een land waar ruimte al schaars is, alsmede een wereld die dankzij globalisering tegelijkertijd gemakkelijker én gecompliceerder wordt, neemt het aantal geografische vraagstukken alleen maar verder toe. En daarmee uiteraard ook de intensiteit ervan. Denk bijvoorbeeld aan het schreeuwende tekort aan middeldure huurwoningen, het vluchtelingenvraagstuk, de verkeersdrukke in de Nederlandse binnensteden, de toenemende tegenstelling tussen groei en geluidsoverlast van Schiphol of het leeglopen van de grensregio's. Gedegen onderzoek is daarom nodig en geografen zijn daartoe in staat. Neemt niet weg dat niet-geografen het vakgebied waarschijnlijk ook in de toekomst niet zullen kunnen definiëren, maar wat doet dat ertoe als het werk van de geografen ondertussen wel diep in de samenleving verweven is?

Literatuurselectie

De Pater, B. (2014) De ontdekking van de geografie: sociale geografie als wetenschap. Utrecht: Perspectief Uitgevers.

Ramon Holle (redactie@degeograaf.com) studeerde sociale geografie en planologie aan de Universiteit van Amsterdam, gevolgd door economische geografie aan de Universiteit Utrecht. Sindsdien is hij werkzaam als nieuwsredacteur bij het Vastgoedjournaal.nl en voor zijn eigen platform: DEGEOGRAAF.com. Dit artikel is een open oproep aan alle jonge geografen die hun kennis en ervaring willen delen met hun vakgenoten.